

The Role of Religion Course lecturers in moral health promotion of students

Mahdi Fani^{1*}, Morteza Abdoljabari¹, Mostafa Esmaeili¹, Marzieh Karamkhani²

1- Department of Islamic Education, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran.

2- Department of Medical Education, Medical Education School, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran.

Abstract

Background and Objectives: This paper examines the role of professor of Islamic courses in the promotion of moral health of students. Therefore, it is essential to clarify the position of professors teach Islamic courses in Religious thoughts. In this context, with reference to religious texts we can perceive every person who plays the master teacher role is responsible for education as the Prophet (PBUH) at a lesser extent. This task will only become meaningful when a relationship exists between science and ethics or education and training. Hence, we have studied the comments of Muslim and non-Muslim scientists to link science and ethics and have evaluated the importance of attention to ethics in universities around the world. And in the end we concluded Iranian universities, In addition to the rules of conduct, have paid special attention to the moral content of academic courses and also human factor for transferring of these concepts to students, and ultimately achieve a higher level of moral health

Keywords: Islamic Education Teachers, Students, Moral Health



بررسی نقش استادان درس‌های معارف اسلامی در ارتقای سلامت اخلاقی دانشجویان

مهدی فانی*، مرتضی عبدالجباری^۱، مصطفی اسماعیلی^۱، مرضیه کرمانی^۲

۱- گروه معارف، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران.

۲- گروه آموزش پزشکی، دانشکده‌ی آموزش پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران.

چکیده

در مقاله‌ی حاضر به بررسی نقش استادان درس‌های معارف اسلامی در ارتقای سلامت اخلاقی دانشجویان پرداخته شده است. برای همین نیاز به تبیین جایگاه استادان معارف در تفکر اسلامی بوده است و با مراجعه به متن‌های دینی مشاهده می‌کنیم استاد و هر فردی که نقش معلمی را ایفا می‌کند، همانند پیامبر اسلام (ص)، وظیفه‌ی تعلیم و تربیت را در سطحی محدودتر به عهده دارد و این وظیفه زمانی معنا پیدا می‌کند که بین علم و اخلاق، یا آموزش و پرورش رابطه‌ی وجود داشته باشد. از این رو به نقل دیدگاه‌های اندیشمندان مسلمان و غیرمسلمان درباره‌ی پیوند علم و اخلاق پرداخته‌ایم و اهمیت توجه به اخلاق را در دانشگاه‌های مختلف دنیا مورد ارزیابی قرار داده‌ایم. نتیجه این شد که در دانشگاه‌های ایران علاوه بر وجود قانون‌های رفتاری، به محتوای اخلاقی در درس‌های دانشگاهی و نیز عامل انسانی برای انتقال این مفاهیم به دانشجویان و در نهایت رسیدن به سطحی بالاتر از سلامت اخلاقی، توجه ویژه‌ی بی شده است

واژگان کلیدی: استادان درس‌های معارف اسلامی، دانشجویان، سلامت اخلاقی

مقدمه

زندگی علمی او یا به تعبیری، دورانی است که به تحصیل علم اشتغال دارد. بحث اخلاق محوری ضمن اینکه شامل تمام زندگی انسان می‌شود، شامل زمانی که انسان به تحصیل علم اشتغال دارد نیز خواهد بود. علاوه بر اینکه اصول اخلاق به دانش نیز سمت و سو داده و مسیر خاصی را برای استفاده از علم و فناوری فرا روی انسان قرار می‌دهد، نبود اخلاق در محیط‌های علمی و نداشتن هدف‌های اخلاقی برای کاربرد علم، پیامدهای جبران‌ناپذیری برای انسان و جامعه‌ی بشری در پی داشته است که دنیا در طول تاریخ آن‌ها را بارها تجربه کرده است. مقاله‌ی حاضر با بررسی نقش استادان درس‌های معارف اسلامی در ارتقای سلامت اخلاقی دانشجویان، قصد دارد ضمن تأکید بر تأثیر انتقال مفاهیم اخلاقی به دانشجویان، نقش استادان را که عامل انسانی انتقال این مفاهیم هستند، برجسته نماید و در کنار دیگر عاملان تأثیرگذار، جایگاه استادان را در ارتقای سلامت اخلاقی تبیین کند.

بخشی از رفتار انسان‌ها با الگوها و ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی ارتباط پیدا می‌کند و هنگامی که انسان با هم‌نوعان خویش در جامعه زندگی نماید و به ضرورت بخواهد با آنان ارتباط برقرار کند، چاره‌ی جز داشتن چارچوبی برای رفتارهای خود با دیگران نخواهد داشت. اصول اخلاقی، این چارچوب را در اختیار آدمی قرار می‌دهد تا در پرتو آن بتواند به خوبی با دیگران ارتباط داشته باشد و زندگی رضایت‌بخشی را تجربه کند. بنابراین بخشی از نیاز انسان به اخلاق، مربوط است به زندگی مادی او در همین دنیا؛ تا اینجا بیش‌تر مکتب‌ها و فلسفه‌های بشری به تأثیر اخلاق در زندگی دنیایی اذعان دارند، ولی مسئله به همین جا ختم نمی‌شود، زیرا مکتب‌ها و دین‌های الهی زندگی را منحصر به حیات دنیوی نمی‌بینند، بلکه عقیده دارند رعایت اصول اخلاقی در سعادت ابدی انسان نیز نقش دارد و اصولاً زندگی مادی این دنیا مقدمه‌ی بی برای زندگی جهانی دیگر است. یکی از بخش‌های حیات انسان،

بُعد‌های تأثیر‌گذاری

نقش استادان معارف از جهت‌های مختلفی قابل بررسی است، از جمله، تأثیر ایجابی و یا نقش سلبی آن‌ها. در جنبه‌ی ایجابی به این موضوع پرداخته می‌شود که حضور استادان معارف اسلامی چه تأثیر اخلاقی بر دانشجویان دارد؛ و در جنبه‌ی سلبی گفته می‌شود که حضور نداشتن چنین استادانی، با توجه به شرایط حاکم، چه تهدیدهایی را به دنبال خواهد داشت. برای تصور بهتر این تهدیدها می‌توان به تجربه‌ی تاریخی دوران «فترت»^۱ استدلال نمود، که در این دوران جامعه‌ی بشری به انواع آلودگی‌های اخلاقی دچار شد و علت عمده‌ی آن بی‌بهره شدن از هدایت پیامبر الهی بوده است (وان کانوا من قبل لفی ضلال مبین)^۲.

در تأثیر‌گذاری استادان، به آمادگی و حالت پذیرش در دانشجویان نیز باید توجه نمود. قرآن کریم تأثیر‌گذاری پیامبران را به صورت مطلق ذکر نمی‌کند، بلکه برای آن قیدهایی را در نظر می‌گیرد. به تعبیر دیگر، این تأثیر‌داری شرایطی است، برای نمونه، قرآن ترس از عذاب الهی را زمینه‌ساز این اثرپذیری می‌داند و می‌فرماید: «پس به‌وسیله‌ی قرآن، کسانی را که از عذاب من می‌ترسند متذکر ساز (وظیفه‌ی تو همین است)»^۳. در جای دیگر نیز پیروی از قرآن و ترس از خداوند در نهان را عامل بهره‌مندی از موعظه‌های پیامبر (ص) می‌داند^۴. از این سخن می‌توان نتیجه گرفت که در تأثیر‌پذیری دانشجویان باید واقع‌نگر بود و از همه‌ی افراد نباید انتظار یکسانی داشت، زیرا غالباً پیش از ورود به دانشگاه محدودیت‌های دانشجویان بیش‌تر است ولی پس از ورود به دانشگاه، سطح رابطه‌های اجتماعی آنان خواه، ناخواه افزایش پیدا می‌کند و با تجربه‌های اجتماعی بیش‌تری روبرو می‌شوند که ممکن است همه‌ی آن‌ها تجربه‌ی خوشایندی نباشد. از طرفی، گروهی از دانشجویان مجبور می‌شوند از محیط خانوادگی خود دور شوند و این موضوع سطح نظارتی خانواده را نسبت به آنان کاهش می‌دهد و در این بستر است که آسیب‌پذیری اخلاقی دانشجویان افزایش می‌یابد.

رسالت پیامبر (ص)

موضوعی که در بررسی نقش استادان معارف با اهمیت تلقی می‌شود، تشبیهی است که در برخی روایت‌ها از «عالمان دین»

به «پیامبران بنی اسرائیل» شده است (۱). این تشبیه از آن جهت است که دانشمندان دین، همانند پیامبران به تبلیغ آیین الهی اقدام می‌کنند و با توجه به اینکه بخش قابل توجهی از استادان معارف اسلامی از جمله‌ی عالمان دینی محسوب می‌شوند و یا دست‌کم در این رشته به تحصیل پرداخته و معلومات کافی در این زمینه دارند، می‌توان گفت که تدریس معارف اسلامی و آشنا نمودن نسل جوان با مبانی و آموزه‌های دینی، در جهت رسالت و وظیفه‌ی پیامبران الهی است.

قرآن کریم در آیه‌های متعددی وظیفه‌هایی را برای پیامبر اسلام (ص) بیان می‌کند، از جمله: ۱- تلاوت آیه‌ها؛ ۲- تزکیه و پاک‌سازی؛ ۳- تعلیم و آموزش کتاب و حکمت^۵. (هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ)

این آیه‌ها یکی از وظیفه‌های پیامبر (ص) را تعلیم و تربیت و آموزش و پرورش مردم معرفی کرده است. با توجه به این موضوع، پیامبر (ص) در یک مرحله، آیه‌های الهی را برای مردم تلاوت می‌نماید؛ در مرحله‌ی بعد به تربیت اخلاقی و رفتاری آنان اقدام می‌نماید و سپس به آموزش کتاب و حکمت به آنان می‌پردازد. از این‌رو از پیامبر اسلام (ص) نقل شده که فرموده‌اند: «من، معلم برانگیخته شده‌ام» (۲).

امام خمینی (ره) خطاب به جامعه‌ی معلمان کشور فرموده‌اند: «شما معلمان یک شغل بسیار شریف دارید که همان شغل الله است؛ همان شغل انبیا است و یک مسئولیت بسیار بزرگ دارید که همان مسئولیت انبیا است. منتها انبیا از مسئولیت بیرون می‌آیند، برای اینکه عمل می‌کنند به آنچه فرموده‌اند، به آنچه مأمور هستند؛ ماها هم باید عمل بکنیم. اگر چنانچه خدای تخواستہ بچه‌هایی از دامن‌های شما و از کلاس‌های شما بیرون بیایند که برخلاف تربیت‌های انسانی- اسلامی باشد، شما مسئول هستید؛ مسئولیت بزرگ است. یک انسان درست، ممکن است یک عالم را تربیت بکند. یک انسان غیر سالم و یک انسان فاسد، عالم را به فساد می‌کشد. فساد و صلاح از دامن- های شما و از تربیت‌های شما و از مدارسی که شما در آنجا اشتغال دارید، از آنجا شروع می‌شود» (۳).

با توجه به آنچه بیان گردید، استادان در دانشگاه، مسئولیتی در جهت مسئولیت پیامبران الهی دارند. آنان ضمن آموزش مفاهیم علمی به دانشجویان، وظیفه‌ی تربیت و پرورش آنان را نیز به عهده دارند، و اثرهای این تربیت علاوه بر محیط دانشگاه، در آینده متوجه جامعه خواهد شد. از این دید، گرچه تمامی استادان از هر رشته‌ی دارای وظیفه خواهند بود، ولی

^۱ دوران فترت به فاصله‌ی میان قیام حضرت عیسی (ع) و بعثت پیامبر اسلام (ص) گفته می‌شود که پیامبر دیگری وجود نداشته است.

^۲ جمعه/ ۲

^۳ ق/ ۴۵

^۴ یس/ ۱۱

تأثیر عامل انسانی در تربیت اشاره کرده‌اند و بهره‌مندی از استادان با ایمان و با اخلاق را در دست‌یابی به این هدف مهم می‌دانند. در بند سوم، به جهت‌گیری علم و فناوری در نظام آموزش عالی اشاره نموده‌اند و بیان می‌کنند که از علم باید برای حفظ موازین اسلامی و ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی استفاده کرد، آنچه را رهبر معظم انقلاب در سیاست‌های کلی ابلاغ فرموده‌اند می‌توان در سخنانی که ایشان برای همه‌ی قشرها بیان کرده‌اند نیز مشاهده نمود؛ از جمله اینکه ایشان دانشگاه را محیطی همراه با اخلاق می‌دانند و ابراز می‌دارند که «دانشگاه محیط دین و اخلاق و پاکیزگی و معنویت است و توقع این است که دانشگاه‌ها به گونه‌ی باشد که هرکس به آن وارد می‌شود، تقیدات دینی و اخلاقی‌اش بیش‌تر شود» (۶).

ایشان محیط علمی دانشگاه را تنها مرکزی علمی در نظر نمی‌گیرند، بلکه در کنار آن به جهت‌گیری علم نیز تأکید می‌ورزند و می‌فرمایند: «دانشگاه اسلامی، علم و ایمان، علم و معنویت، علم و اخلاق را با هم همراه می‌کند. علم را می‌آموزد و جهت‌گیری علم را از اخلاق و ایمان می‌گیرد» (۷). سپس به نقش عامل انسانی در کنار عامل‌های دیگر اشاره نموده‌اند و می‌فرمایند: «آنچه از استاد انتظار می‌رود، فقط تغذیه‌ی علمی دانشجو نیست؛ بلکه تقویت روحیه‌ی معنوی او و شخصیت معنوی او هم از استاد متوقع است؛ شما می‌توانید در این زمینه اثر بگذارید» (۸).

رابطه‌ی علم و اخلاق

در این مقاله برای اثبات تأثیر استاد بر رفتار و اخلاق دانشجویان، نیازمند دانستن رابطه‌ی علم و اخلاق هستیم. شاید در ابتدای امر، بین این دو مقوله رابطه‌ی دیده نشود، چون ممکن است ادعا شود، هر کدام علمی جدا از یکدیگرند. گرچه از این زاویه که هر کدام علمی با تعریف جداگانه هستند بحثی وجود ندارد، ولی بر این اساس که دانش‌های مختلف به نوعی با یکدیگر ارتباط دارند، موضوعی با اهمیت تلقی می‌گردد. هر علمی کاربرد و نتیجه‌ی دارد که از آن انتظار می‌رود، از این‌رو دانش‌های مختلف از نظر کاربرد می‌توانند در مسیری که اخلاق آن را تجویز می‌کند قرار گیرند و نیز می‌توانند در مسیری که اصول اخلاقی آن را تأیید نمی‌کند، به کار گرفته شوند. برای همین وقتی از همراهی علم و اخلاق صحبت می‌کنیم، منظورمان تنها همراهی این دو در ذهن و یا نظر نیست، بلکه مقصود، نمود عملی اخلاق در رفتار کسی است که دارای علم است، بدین معنا که دانشمند، کارشناس، استاد و دانشجو لازم است اخلاق را در فعالیت‌های علمی خود مورد توجه قرار دهند و پس از رسیدن به قلّه‌های دانش، آن را

استادان معارف اسلامی با توجه به ماهیت درس‌هایی که تدریس می‌نمایند، مسئولیت ویژه‌ی به عهده خواهند داشت. حضرت آیت الله خامنه‌ی در یکی از دیدارهای خود با استادان، درس‌های معارف دانشگاه‌ها را فرصتی بسیار ارزشمند خواندند و خاطر نشان کردند: «اگر استادان معارف با هوشمندی، تکیه بر معلومات عمیق و به روز شده، با دانشجو مواجه شوند، بیش‌ترین سود را به کشور و جامعه می‌رسانند که نهاد نمایندگی در دانشگاه‌ها، باید به این مسئله دقت و برای آن برنامه ریزی کند» (۴).

تأملی در سیاست‌های کلی علم و فناوری

جایگاه و اهمیت اخلاق و ارزش‌های انسانی در نظام آموزش عالی را می‌توان در سیاست‌های کلی علم و فناوری که از سوی مقام معظم رهبری ابلاغ گردیده نیز مشاهده نمود. نخست مروری بر این سیاست‌ها می‌کنیم و سپس تأملی درباره‌ی آن خواهیم داشت. بخش سوم از این سیاست‌ها از قرار ذیل است: «۳- حاکمیت مبانی، ارزش‌ها، اخلاق و موازین اسلامی در نظام آموزش عالی، تحقیقات و فناوری و تحقق دانشگاه اسلامی با تأکید بر:

۱-۳- اهتمام به نظام تعلیم و تربیت اسلامی و اصل پرورش در کنار آموزش و پژوهش و ارتقای سلامت روحی و معنوی دانش‌پژوهان و آگاهی‌ها و نشاط سیاسی آنان.

۲-۳- تربیت استادان و دانشجویان مؤمن به اسلام، برخوردار از مکارم اخلاقی، عامل به احکام اسلامی، متعهد به انقلاب اسلامی و علاقمند به اعتلای کشور.

۳-۳- حفظ موازین اسلامی و ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی در استفاده از علم و فناوری» (۵).

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، ایشان در بخش سوم از این سیاست‌ها، از حاکمیت مبانی و ارزش‌ها در دانشگاه سخن به میان می‌آورند: تعبیر «حاکمیت» به نمود عملی ارزش‌های اخلاقی در محیط علمی و نهادینه شدن اخلاق در این مراکزها اشاره دارد، نه اینکه ارزش‌ها فقط به صورت یک شعار در دانشگاه مطرح گردد. در بند اول از این بخش از تربیت دانش-پژوهان در کنار آموزش علم و فناوری به آنان سخن می‌گویند و تأکید می‌ورزند که محیط دانشگاه تنها مرکزی برای انتقال دانش به دانشجویان نیست، بلکه لازم است ارزش‌های انسانی از طریق پرورش و تربیت اخلاقی به آنان منتقل گردد. در این جهت به سلامت روحی و معنوی دانش‌پژوهان اشاره می‌کنند، بدین معنا که هدف از حضور ارزش‌های اخلاقی در دانشگاه، رسیدن به این نوع از سلامت در میان دانشجویان است (همان موضوعی که مقاله‌ی حاضر عهده‌دار آن است). در بند دوم، به

پرداختن برخی متفکران و اندیشمندان، از جمله پاتنم به بحث اخلاق در علم، نیز تصریح کرده است که «من با آنچه پاتنم در کتاب خود طرح می‌کند موافق نیستم و اعتقاد دارم علم نیز فعالیتی انسانی است» (۹).

عالمان و دانشمندان اسلامی نیز به همراه شدن دانش و اخلاق در کنار هم تأکید می‌ورزند و در اهمیت این موضوع ابراز می‌دارند «انسان جاهل و بی‌بهره از دانش، اگر گناهی از او سرزند، فقط به خویشتن ضرر می‌رساند ولی انسانی که دانشمند است اگر دچار انحراف شود، دنیایی را به انحراف می‌کشد و سطح وسیعی را تحت تأثیر قرار می‌دهد» (۱۰). از این رو به دانشجویان توصیه می‌کنند که هر قدمی که برای تحصیل دانش بر می‌دارند، قدمی نیز برای کنترل خواسته‌های نفسانی، به‌دست آوردن مکارم اخلاق، و معنویت و پرهیزکاری بردارند (۱۱).

امام خمینی (ره) درباره‌ی حضور عامل انسانی در انتقال مفاهیم اخلاقی به دانشجویان تأکید می‌ورزیدند و ابراز داشته‌اند: «چگونه است که ما در هر رشته‌ی علمی نیازمند استاد و مدرس هستیم ولی در علوم معنوی و اخلاقی که هدف بعثت انبیا است نیازمند یاد دادن و یادگیری و استاد و معلم نیستیم؟! (۱۲)

برخی از دانشمندان اخلاق هم، علم اخلاق را همانند علم پزشکی به دو بخش پیشگیری و درمان تقسیم می‌کنند؛ و از علم اخلاق به «طب روحانی» تعبیر می‌کنند، زیرا در علم اخلاق پس از شناخت خوبی‌ها و بدی‌های اخلاقی، راه‌هایی برای درمان آن نیز پیشنهاد می‌شود (۱۳).

سلامت اخلاقی

از آنجایی که در مقاله‌ی حاضر، از سلامت اخلاقی سخن به میان آمده، مناسب خواهد بود که مقصود از این مفهوم تبیین گردد. واژه‌ی سلامت، در قرآن و روایت‌ها به معنای دور بودن از آفت‌های درونی و بیرونی در نظر گرفته شده است به تعبیری، سالم ماندن و پیشگیری از ردیلت‌ها و بدی‌های اخلاقی مورد توجه است، و بیش‌ترین کاربرد سلامت در روایت‌هایی که از معصومان (علیهم السلام) وارد شده، درباره‌ی مسئله‌های اخلاقی است (۱۴).

برخی از صاحب‌نظران نیز از «سلامت اخلاقی»، به «سلامت روح» تعبیر می‌کنند و ابراز می‌دارند که سلامت روح در پرتو سلامت عمل قابل دسترسی است و آن نیز از راه اخلاق عملی، با تکیه بر وحی، به‌دست می‌آید (۱۵)؛ و نشانه‌ی سلامت روحی را بهره‌مندی از فضیلت‌های اخلاقی چون خوش‌رفتاری با مردم، فروتنی، فداکاری و گذشت می‌دانند (۱۶).

در جهت الگوها و هدف‌های اخلاقی به‌کار گیرند. در این‌باره اندیشمندان اسلامی و غیراسلامی دیدگاه‌های مفیدی دارند که به برخی از آن‌ها توجه می‌کنیم:

پروفسور مایکل آلن گلسپی، استاد فلسفه و علوم سیاسی دانشگاه دوک آمریکا، می‌گوید: باید توجه داشت که علم خودش اخلاق است؛ و ادامه می‌دهد: «علم در این اندیشه ریشه دارد که علم ما را به رهایی خواهد رساند یا حداقل به ما معرفتی درباره‌ی قانون‌های طبیعت خواهد داد که از رهگذر آن بدبختی‌ها و گرفتاری‌های ما کاهش یابد».

کلایتون کراکت، استاد مطالعه‌های دینی دانشگاه آرکانزاس مرکزی آمریکا نیز تصریح نموده که کانت در نقد عقل محض، عبارت معروفی دارد و می‌گوید: «اندیشه‌ها بی محتوا و مضمون، خالی هستند و بصیرت‌ها و شهود بی‌تدبیر کور، هستند». وی در ادامه می‌افزاید: «مایلم هستم براساس این گفته‌های کانت، من نیز با برداشتی از این گفته‌ها بگویم که اخلاق، بی علم، خالی است و علم، بی‌ارزش و اخلاق، کور است و راه به جایی نمی‌برد».

پروفسور جوشا کوهن، استاد فلسفه و علوم سیاسی و حقوق دانشگاه استنفورد و مدیر مرکز عدالت جهانی؛ در این دانشگاه، نیز معتقد است: «به‌طور کلی پرداختن به اصول ارزشی در تحقیق و مطالعه‌ی علمی، امری اجتناب‌ناپذیر است. تلاش پوزیتیویسم برای جداسازی علم از ارزش، نتیجه‌های نامطلوبی برای بشریت به ارمغان آورد. این نتیجه‌های نامطلوب در حوزه‌های مختلف دانش قابل شناسایی است».

پروفسور استوارت سیم، استاد دانشگاه نورث آمبریا در نیوکاسل انگلستان، درباره‌ی تلاش برخی متفکران برای پرداختن به بحث اخلاق در علوم گفته است: «رابطه‌ی بین علم و اخلاق، یکی از پیچیده‌ترین رابطه‌ها به شمار می‌رود. به عبارت دیگر، برخی غایت علم را فناوری افسار گسیخته فرض کرده‌اند و این فناوری را در بازارهای آزاد عرضه نیز کرده و سودهای هنگفتی نیز از آن خود ساخته‌اند». «توجه به سود و منفعت موجب شده بسیاری از مسئله‌هایی که امنیت انسان‌ها را تهدید می‌کند، از جمله گرم شدن هوای زمین، نادیده انگاشته شود».

پروفسور نیک زنگویل، استاد فلسفه‌ی دانشگاه دورهام انگلستان، درباره‌ی تلاش برخی متفکران برای پرداختن به بحث اخلاق در دانش، می‌گوید: «معتقد هستم که علم و اخلاق از یکدیگر مجزا و جدا هستند. این جدایی و مجزا بودن، از نظر روش و شیوه است؛ بدین معنا که روش و شیوه‌ی علمی از روش و شیوه‌ی علم اخلاق مجزا است». وی درباره‌ی

برای حفاظت از محیط است که منجر به یادگیری و دستیابی به هدف‌های آموزشی می‌شود؛ و براساس آن، حقوق، امنیت، منزلت و ارزش هر فرد مورد احترام قرار می‌گیرد. این کدها تأکید می‌کند قانون رفتار دانشجو، نه فقط یک سیستم انضباطی، بلکه بخشی از نظام آموزشی است. در حوزه‌ی قضایی دانشگاه نیز ممکن است تحریم‌های انضباطی علیه دانشجویان و یا سازمان‌های دانشجویی صورت پذیرد؛ زمانی که رفتار آن‌ها مخالف با هدف‌های آموزشی دانشگاه باشد (۲۱). در دانشگاه سان ماتئو، کد اخلاقی را برای دانشجویان مطرح نموده‌اند و با آن، از دانشجویان خواسته شده است به منشور اخلاقی پایبند باشند و رفتاری صادقانه و همراه با احترام با تمام مدیران، اعضای هیئت علمی، کارکنان، دانشجویان و بازدیدکنندگان در محیط دانشگاه داشته باشند (۲۲).

با اینکه چند دهه است که آموزش و پرورش اخلاقی در آموزش عالی امریکا به حاشیه رانده شده، اما با این حال بیش از ۱۰۰ مرکز در دانشگاه‌های سراسر این کشور، از برنامه‌های اخلاقی برخوردار هستند. اما این فکر که دانشگاه دارای مسئولیت‌های مدنی برای آموزش اخلاقیات به دانشجویان مقطع کارشناسی است، با شک و تردید، سوء ظن، و ردّ در داخل و خارج همراه است (۲۳).

در دانشگاه ورمونت، مرکز اخلاق دانشجویی وجود دارد که استانداردهایی برای ترویج مسئولیت‌پذیری دانشجویان و توسعه‌ی مهارت در زمینه‌ی حل تعارض، گفتگو، توسعه‌ی هویت و شیوه‌های ترمیمی دارد. در این مرکز، به دانشجویان کمک می‌شود که خودآگاهی خود را توسعه دهند، و در نهایت تبدیل شوند به شخصی مسئول که نسبت به دیگر افراد جامعه دارای رفتار احترام‌آمیز است (۲۴).

در دانشگاه‌های ایران نیز ضمن بیان اصول اخلاقی و انضباطی برای دانشجویان، به دادن مشاوره‌های اخلاقی و رفتاری به آنان پرداخته می‌شود. علاوه بر اینکه بخشی از درس‌های عمومی که برای همه‌ی رشته‌های دانشگاهی تدریس می‌شود، درس‌های معارف اسلامی است که در همه‌ی آن‌ها به مبحث‌های اخلاقی توجه شده، به‌صورت اختصاصی نیز واحدی با عنوان درس «اخلاق» برای دانشجویان در نظر گرفته شده است.

بحث

از آنجایی که درس‌های معارف اسلامی، جزء درس‌های عمومی دانشگاه‌ها است و در تمامی رشته‌های پزشکی، فنی، مهندسی و علوم انسانی تدریس می‌شود و از نظر کمی و تعداد واحدهایی

امام خمینی (ره) در یکی از کتاب‌های اخلاقی خود نقش برخی از فضیلت‌های اخلاقی را در تأمین سلامت روحی برجسته می‌داند و چنین استدلال می‌کند که دوستی دنیا، سرآمد خطاها و لغزش‌های انسان است و کسی که در دنیا زهد ورزد و نسبت به دنیا بی‌رغبت باشد، با سلامت از دنیا به سرای سلامت (بهشت) منتقل خواهد شد (۱۷).

با توجه به آنچه گفته شد، در «ارتقای سلامت اخلاقی» به دنبال آن هستیم که:

- اخلاق محوری یک اصل در فعالیت‌های فردی و اجتماعی دانشجویان باشد؛
- رفتارهای ناهماهنگ با الگوهای اخلاق اسلامی در آنان کاهش یابد؛
- دانشجویان با رعایت اصول اخلاقی، از آسیب‌ها و آفت‌های رفتاری فاصله بگیرند.

دانشجویان و اصول اخلاقی

در دانشگاه‌های مختلف دنیا ضمن پذیرش اهمیت رعایت اخلاق در محیط دانشگاه، از راه‌های مختلفی سعی در اخلاقی نمودن محیط دانشگاه دارند برای این منظور از راه عرضه‌ی منشوری اخلاقی یا بیان اصولی برای رفتار دانشجو و گاه از راه تشکیل دفترهایی برای مشاوره‌ی رفتاری آنان، به این امر اقدام می‌نمایند، از جمله اینکه:

در دانشگاه ایندیانا، دفتری برای امور دانشجویی وجود دارد با عنوان «دفتر اخلاق دانشجویی». در این مرکز به دانشجویان کمک می‌شود که در تفکر و تصمیم‌گیری‌های خود کم‌تر دچار خطا شوند (۱۸).

در دانشگاه دلاور، اصولی اخلاقی را برای دانشجویان تعریف نموده‌اند که براساس آن، دانشجویان باید از برخی رفتارهای غیراخلاقی و مجرمانه پرهیز نمایند و این موردها را رعایت کنند: نداشتن رفتار ناسازگارانه، شرکت نکردن در جرم، پرهیز از دادن اطلاعات نادرست، به خطر نینداختن امنیت دیگران، نداشتن رفتار تبعیض‌آمیز یا آزار و اذیت دیگران، پرهیز از سرقت و تجاوز جنسی؛ و داشتن صداقت علمی و ... (۱۹).

دانشگاه نبراسکا کدهای رفتاری خاصی را برای دانشجویان تعریف کرده که براساس آن، راهنمای مناسب رفتار فردی و گروهی را بیان نموده و در تلاش است به پرورش استانداردهای اخلاقی و فضیلت‌های مدنی در محیط دانشگاه بپردازد (۲۰).

دانشگاه اورگان کدهای رفتاری ویژه‌ی را برای دانشجویان در نظر گرفته و اعلام کرده است که مأموریت اولیه از قانون رفتار دانشجویی، رعایت استانداردهای جامعه و انجام اقدام‌های لازم

۲- می‌توان به فراهم آوردن تجربیات شخصی استادان و دانشجویان اقدام کرد. ۳- می‌توان بر اساس آموزه‌های کتاب و سنت چنین استدلال کرد که: وجود تعالیم اخلاقی در قرآن کریم و سخنان پیشوایان دینی، با هدف تأثیرگذاری و نتیجه‌ی عملی آن است که معنا پیدا می‌کند، در غیر این صورت امری لغو و بیهوده و بر خلاف حکمت الهی خواهد بود.

به همین دلیل، اثبات و مشاهده‌ی سلامت اخلاقی در دانشجویان، امری نسبی خواهد بود و به موازات تأثیرگذاری بیشتر، سلامت اخلاقی افزایش پیدا می‌کند، گرچه باید توجه داشت برای تأمین سلامت اخلاقی تنها به یک عامل (استاد) نباید تکیه نمود، بلکه برای رسیدن به این سلامت، عامل‌های فراوان فردی و اجتماعی دیگری باید وجود داشته باشد تا شاهد سلامت اخلاقی کاملی باشیم.

درباره‌ی تأثیر اخلاقی استادان بر دانشجویان، باید واقع‌گرا بود و نمی‌توان این تأثیر را به‌طور مطلق نفی کرد و تدریس تعالیم اخلاقی و حضور آن را در دانشگاه‌ها بی‌فایده دانست؛ و یا این تأثیر را صد در صدی دانست، بلکه این تأثیر نسبی است و بستگی به شرایط مختلفی دارد که در صورت فراهم بودن تمام آن شرایط، شاهد تأثیر بیشتر خواهیم بود.

در دانشگاه‌های کشور ما، هم به بیان محتوای اخلاقی و هم بر انتقال آن به دانشجویان، به یاری عامل انسانی، تأکید شده است؛ درحالی‌که در دانشگاه‌های مختلف دنیا گرچه به اهمیت اخلاق در جای خود اعتراف دارند، ولی تأکیدی که در کشور ما بر آموزش درس اخلاق برای تمام رشته‌ها وجود دارد، به چشم نمی‌خورد، این تفاوت هم می‌تواند ریشه در مبانی شناختی مسئله داشته باشد، بدین معنا که برخی اندیشمندان دنیا اصولاً رابطه‌ی بین علم و اخلاق قائل نیستند و یا در عمل، به فایده‌های تدریس اخلاق پی نبرده‌اند. گرچه در برخی دانشگاه‌های دنیا رشته‌ی مربوط به اخلاق وجود دارد، ولی بیشتر جنبه‌ی شناختی و معرفتی آن مورد نظر است.

در کشورهای مختلف دنیا برای دستیابی به رفتار اخلاقی، از راه عرضه و بیان منشور اخلاقی و یا تعریف کدهای رفتاری در مراکزهای آموزشی اقدام نموده‌اند و به ندرت به مشاوره‌ی اخلاقی می‌پردازند، ولی جنبه‌ی عملی اخلاق و تأثیرگذاری آن به سبب حضور عامل انسانی که خود متخلف به آن باشد، کم‌تر مورد توجه است و یا به صورت امری فراگیر مطرح نیست و این، امتیازی است که دانشگاه‌های کشور ما از آن بهره‌مند است.

که به آن اختصاص داده شده، از فراوانی بیش‌تری بر خوردار است، دو هدف عمده را دنبال می‌کند: ۱- آشنایی بیش‌تر دانشجویان با معارف دینی؛ ۲- تأثیر عملی بر رفتار آنان. در این مقاله در صدد بر آمدیم به بخش دوم آن، یعنی تأثیر رفتاری و اخلاقی بر دانشجویان بپردازیم، زیرا معارف دینی موجود در قرآن و سنت با هدف تأثیر عملی آن بیان شده است و در کنار آن نقش آورنده‌ی این مفاهیم، یعنی پیامبر(ص) نیز قابل توجه است. از این‌رو، در این مقاله به بررسی نقش استادان درس‌های معارف در سلامت اخلاقی دانشجویان، یعنی عامل انسانی، توجه شده است؛ هرچند که این نقش با توجه به معارف حیات بخش اسلامی معنا پیدا می‌کند. از طرفی، این تأثیر، مختص و منحصر به استادان درس‌های معارف نیست و همه‌ی استادان، در هر رشته‌ی، نسبت به این موضوع می‌توانند مسئولیت داشته و تأثیرگذار باشند؛ اما با توجه به محتوای این درس‌ها و رسالتی که استادان معارف دارند، نقش آن‌ها پررنگ‌تر است. این نقش و تأثیرگذاری می‌تواند از نظر کمی هم قابل اندازه‌گیری باشد، ولی هدف این مقاله بررسی کلی این موضوع است؛ بدین معنا که هر چه استادان در ایفای رسالت علمی و عملی خویش بهتر عمل نمایند، شاهد رفتارهای بهتر اخلاقی دانشجویان خواهیم بود. در بررسی این نقش استادان لازم است به تفاوت استادان از نظر علمی و عملی؛ و تفاوت دانشجویان از نظر سطح علمی، فرهنگی و تربیتی با یکدیگر، توجه شود. از این‌رو نباید انتظار یکسانی از همه‌ی افراد داشت و همین موضوع سبب می‌شود که به‌صورت جزئی و مصداقی به این مسئله نگاه نکنیم، بلکه موضوع را از نگاه کلان مورد بررسی قرار دهیم.

مقصود از ارتقای سطح اخلاقی، که در عنوان مقاله مطرح شده، آن است که دانشجو با توجه به تأثیری که از استاد خود می‌پذیرد انگیزه‌ی بیش‌تری نسبت به رعایت مسائل اخلاقی داشته باشد و در صورت انجام رفتارهای ناهماهنگ با الگوهای دینی، از آن‌ها فاصله بگیرد تا کم‌تر به آسیب‌ها و آفت‌های اخلاقی دچار شود.

نتیجه‌گیری

در بررسی نقش استادان معارف اسلامی و تأثیری که می‌توانند بر سلامت اخلاقی دانشجویان داشته باشند، می‌توان گفت که نسل جوان کشورمان از سرمایه‌ی فرهنگی و انسانی غنی با نام «درس اخلاق» و «معلم اخلاق» بهره‌مند است که نمونه‌ی عملی آن را در حوزه‌های علمیه و دانشگاه‌ها می‌توان دید.

برای اثبات تأثیرگذاری استادان هم می‌توان: ۱- از راه‌های تجربی و آماری که مبتنی بر موارد عملی است استفاده نمود.

References

1. Majlesi MB. Behar al-Anwar, Beirut: Alvfa, 1983; Vol 2. P. 22. (Full Text in Arabic)
2. Razi F. Mafatih Algeyb. Beyroot: Ehya Toras Arabi, 2000; Vol 22. p 195. (Full Text in Arabic)
3. farsi.rouhollah.Org [homepage on the Internt]. Tehran: Sahifeye Emam-Khomeini- Vol 9. P. 292. Available from:
<http://farsi.rouhollah.ir/library/sahifeh?volume=9&page=292>
4. leader.ir. Org [homepage on the Internt]. Tehran: Archive Statement; [cited 2014 Jul 8]. Available from: <http://www.leader.ir/langs/fa/index.php?p=contentShow&id=12034>
5. leader.ir. Org [homepage on the Internt]. Tehran: Archive Statement,
Notification of the general policy of "science and technology"; [cited 2014 Sep 29]. Available from: <http://farsi.khamenei.ir/news-content?id=27599>.
6. leader.ir. Org [homepage on the Internt]. Tehran: Archive Statement, Students meet with Supreme Leader; [cited 2012 Aug 6]. Available from: <http://farsi.khamenei.ir/news-content?id=20685>
7. leader.ir. Org [homepage on the Internt]. Tehran: Archive Statement,
Remarks in a meeting with professors and students of the University of Imam Sadeq ; [cited 2006 Jan 19]. Available from: <http://farsi.khamenei.ir/newspart-print?id=3328&nt=2&year=1384&tid=1707>
8. leader.ir. Org [homepage on the Internt]. Tehran: Archive Statement, Remarks in a meeting with university professors; [cited 2014 Jul 2]. Available from:
<http://farsi.khamenei.ir/newspart-index?id=26859>
9. mehrnews.com. Org [homepage on the Internt]. Tehran:
Religion and thought, Science without ethics is blind / science a moral end; [cited 2012 Dec 26]. Available from: <http://www.mehrnews.com/news/1775468/>
10. Khomeyni R. Jahad akbar. Tehran: moasseh tanzim va nashr asar Emam khomeyni. 1999; Vol 1. chap 9. P. 16. (Full Text in Persian)
11. Khomeyni R. Jahad akbar. Tehran: moasseh tanzim va nashr asar Emam khomeyni. 1999; Vol 1. P. 20. (Full Text in Persian)
12. Khomeyni R. Jahad akbar. Tehran: moasseh tanzim va nashr asar Emam khomeyni. 1999; Vol 1. P. 23. (Full Text in Persian)
13. Mojtabavi S.J, translator. Elm- Alakhlag Eslami. Tehran: Entesharat hekmat. 1998; Vol 2. chap 4. P. 138. (Full Text in Persian)
14. Fani M, Karamkhani M. Religion: spiritual health guide .Journal of Health Religion ; 2015. 1(3). 41-49. (Full Text in Persian)
15. Mahdavi-kani M. Points of beginning of the Practical. Tehran: Daftr nashr farhang salami. 1997; Vol 1. chap 7. P. 36. (Full Text in Persian)
16. Mahdavi-kani M. Points of beginning of the Practical. Tehran: Daftr nashr farhang salami. 1997; Vol 1. P. 535. (Full Text in Persian)
17. khomeyni R. Tradition as "the host of wisdom and ignorance". Tehran: Moasseh tanzim va nashr asar Emam khomeyni . 1999; Vol 1. P. 308. (Full Text in Persian)
18. studentaffairs.indiana.edu. Org [homepage on the Internt]. India: Indiana University Bloomington, Office of Student Ethics; [cited 2015]. Available from: <http://studentaffairs.indiana.edu/office-student-ethics/index.shtml>
19. udel.edu. Org [homepage on the Internt]. Newark: University of Delaware, Student Guide To University Policies; [cited 2015]. Available from: <http://www.udel.edu/stuguide/15-16/index.html>
20. stuafs.unl.edu. Org [homepage on the Internt]. Lincoln: University of Nebraska-Lincoln , Student Affairs; [cited 2015]. Available from: <http://stuafs.unl.edu/ja/code>
21. uoregon.edu. Org [homepage on the Internt]. Texazs: Office of the Dean of students ; [cited 2015]. Available from: <https://uodos.uoregon.edu/StudentConductandCommunityStandards/StudentConductCode.aspx>
22. smccd.edu. Org [homepage on the Internt]. San Mateo: San Mateo County Community College District, Student Code of Ethics; [cited 2015]. Available from: <http://www.smccd.edu/accounts/smccd/ethics.shtml>
23. dukeupress.edu. Org [homepage on the Internt]. Dorham: Duke university Press, Debating Moral Education: Rethinking the Role of the Modern University; [cited 2015]. Available from: <https://www.dukeupress.edu/debating-moral-education>
24. uvm.edu. Org [homepage on the Internt]. Vermont: The university of Verment,
Community Standards Program; [cited 2015]. Available from: <http://www.uvm.edu/~cses/>